

Marija Stanonik

Kronološki pregled motivike o svetih bratih Cirilu in Metodu v slovenskem pesnjenju I

Povzetek Kronološki prerez motivike o svetih bratih Cirilu in Metodu v slovenskem pesnjenju od leta 1832 do leta 2007 zajema čez osemdeset enot. Če upoštevamo v cikle združena besedila, je vseh blizu 100. Največja pozornost je posvečena motiviki in deloma duhovnemu sporočilu, medtem ko oblikovna in stilna vprašanja čakajo na večjo poglobljenost pri podrobnejših analizah. Največ pesmi je nastalo v 19. stoletju ob praznovanju 1000-letnice prihoda slovanskih apostolov na Moravsko in v Spodnjo Panonijo (863), pa tudi vmes ustvarjanje v spomin svetima bratoma ni nikoli usahnilo. Po tehtnem premisleku se zaradi zasledovanja, kako so se odpirali in prepletali novi motivi, žanrske odločitve, estetska funkcija in duhovna vsebina, zdi smiselno prvo monografsko obravnavo cirilmetodovske snovi prikazati zgolj kronološko.

Ključne besede:

Ciril, Metod; Rastislav, Kocelj; Slovani; sveto pismo; beseda, luč; himna; tisočletnica;

Summary: Chronological overview of the motifs of the holy brothers Cyril and Methodius in the Slovenian poetry

Chronological intersection of the motifs of the holy brothers Cyril and Methodius in the Slovenian poetry from 1832 to 2007 covers over eighty units. If we consider texts combined in cycles the total number of these texts is close to 100. Most of the songs originated in the 19th century to commemorate the 1000th anniversary of the arrival of Slavic Apostles to Moravia and Lower Pannonia (863) as well as in between the creation in memory of the holy brothers never dried up. Maximum attention is devoted to the motifs and partly to the spiritual message while the formative and stylistic questions wait for a greater depth in the detailed analyses. Due to the extensive material the contribution has been divided into two parts.

Keywords: *Cyril, Methodius; Rastislav, Kocelj; Slavs; Bible; word, light; anthem; millennium.*

Uvod

V tukajšnjem kontekstu dobiva *Kranjska Čbelica* novo težo. Pomenljivo je, da že prva v njej objavljena (1832) štirivrstičnica vsebuje motiv besede v teološkem in filološkem oz. nacionalnem smislu. *Biblija* in *Slovenshina* sta bistveni za konstituiranje Slovanov in Slovencev v narodnostnem in verskem pogledu. Vsa naslednja besedila so s tega vidika pravzaprav zgolj stilno preigravanje teh dveh bistvenih motivov. Glede na njegovo zgodovinopisno prizadevnost ni naključje, da je svetima bratoma prvi zapel himno Peter Hicinger (1847). Vojteh Kurnik je epsko pesnitev *Kralj Rastislav* (1856) zasnoval v skladu z apologijo krščanstva s snovjo iz Svetega pisma in zgodovine. Šestdeseta leta 19. stoletja so v znamenju 1000-letnice prihoda svetih bratov k Slovanom na Moravsko in v Spodnjo Panonijo. V to himnično razpoloženje se vključijo znova Peter Hicinger, Matija Majar-Ziljski, Janez Bilc, Fran Levec idr. V sedemdesetih letih se jim pridruži Anton Aškerc. Leta 1885 je bilo leto spomina na tisočletnico Metodove smrti, kar spodbudi nov val himnike njemu v čast. Poleg več danes neznanih avtorjev se mu poklonita tudi Simon Gregorčič in mladi Aleš Ušeničnik. Vendar so tedaj in v naslednjem desetletju bolj dodelane epsko zasnovane pesmi Frana Gestrina, Antona Aškerca in Antona Medveda.

Prvič je bila tukajšnja problematika strnjeno predstavljena ob 1100-letnici smrti svetega Metoda v članku *Lik apostolov Cirila in Metoda v slovenski literaturi* (Ferluga-Petronio 1986, 93–100). Vanj je uvrščena kronološko pregledno urejena bibliografija objavljenih pesmi z zadevno motiviko (1986, 94–95), ne da bi jo interpretacija kaj prida izkoristila.¹ Za pripravo besedil in tukajšnjo dopolnjeno bero se iskreno zahvaljujem sodelavcem v knjižnici Slovenske akademije znanosti in umetnosti, knjižnicam na Inštitutu za slovensko narodopisje, Inštitutu za slovensko kulturo in Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede pri Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU v Ljubljani, Slovanski knjižnici, Knjižnici na oddelku za slovenistiko in slavistiko na Filozofski fakulteti v Ljubljani, Narodni in univerzitetni knjižnici, Škofijski knjižnici v Ljubljani, Knji-

¹ Na hitro so označene le pesmi v literarni zgodovini kolikor toliko zvenečih imen (Janez Bilc, Simon Gregorčič, Fran Levec, Matija Majar, Franjo Neubaer, Ivan Pregelj, Silvin Sardenko), pri drugih pa je menda zmanjkalo pravega orodja za analizo.

žnici Mirana Jarca v Novem mestu, Nadškofijskem arhivu v Ljubljani. Brez vas ne bi zmogla!

Tokrat je vsaj z eno povedjo okarakteriziranih čez osemdeset besedil. V kazalu so pod eno številko namreč navedeni tudi cikli, ki vsebujejo več pesmi. Če bi pri nekaterih pripovednih, ki so dolge po več, celo do enajst strani, upoštevali njihovo razčlenjenost v posamezne dele, jih je vsega skupaj blizu 100. Prva znana objava je iz leta 1832, zadnja iz leta 2007, čeprav je nastala na Koroškem že leta 1925.

1 Trideseta leta 19. stoletja

*Nam biblijo dala
Ziril in Metod,*

*Šlovenšbino snala:
Ne vémo od kod (Zupan 1832, 55).*

2 Štirideseta leta 19. stoletja

Janez Bleiweis je umetelno besedilo *V spomin sv. Cirila in Metoda* (Hicinger 1847, 37) v obliki pesmi pospremil z zanj značilnim očetovskim podukom: »Nar imenitniši keršanska učitelja slovenskiga naroda okoli 863. leta po Kristusovim rojstvu sta bila slavna brata sv. Ciril in Metodi v Solunjah na Gerškim domá, kterih god 9. Sušca obhajamo in od kterih lep sostavik visociga gospoda v 34. listu lanjskih Novic več pové.«²

Pesem je vsebinsko in oblikovno zahtevna, njena skladnja je zelo umetelna, nikakor ne v duhu slovenščine. Ali posnema grško ali latinsko ali nemško skladnjo? Prve tri vrstice so v obliki gazele, vendar avtor pri njej ni zdržal. Začne se z retoričnim vprašanjem: *Kdo sta častita možá?* (1. v.) Podobna sta grškim menihom. Onadva odgovarjata, in to avtor posebej poudarja, da sta bila povabljena med »Slovene«, ki so želeli slišati od njiju poduk o Bogu: »*Glas mu je bil vajinib ust kot materinski sladák*« (16 v.). Zaradi družbenega položaja Slovencev vpricho Nemcev se avtor spretno izogne konkretnemu poimenovanju Nemcev in metaforizira srečen začetek s podobo iz narave: »*Zaliga sadežá rast pa vihár polnočni zátáre*« (9. v.).

² [Uredniški pripis v opombi pod črto.] *Kmetijske in rokodelske Novice* 5, 10. 3. 1847, 37.

Slovenski prednik ni razumel tujščine »Italijanov« in »Bavarov«, njima pa je bil pripravljen slediti »pod znamenje križak«. »Z glasi domačimi Bogú část dájje ko Gréke pa Latinic; / Kar razodél je Gospód, bére po svoje celo. / Če za viší edinost tú Slovén se k latinšini druží« (18., 19.–21. v.). »Slovèn« ne bo nikdar pozabil, kar sta ga učila. Sveta moža sta zaprosena za rod, ki sta ga nek-daj vodila in da bi bil duh vere nezmagan. Na nastanek pesmi je gotovo vplivala Hicingerjeva razgledanost po splošni in cerkveni zgodovini³ in spoštovanje svetih bratov.

3 Petdeseta leta 19. stoletja

Globoko slovansko zavest Vojteha Kurnika (1856: 61–62; 65–66; 69), dokazuje njegova pesnitev *Kralj Rastislav*. Obsega petintrideset desetvrstičnih kitic. Uredništvo⁴ ji je iz spoštovanja do snovi vsakič namenilo naslovno stran. Tudi v rokopisu in prepisu sta okrašena prva inicialka in naslov.⁵

Pesem je v skladu z apologijo krščanstva epsko zasnovana s snovjo iz Svetega pisma in zgodovine. Verz in ritem lepo tečeta, jezik pa je obarvan z gorenjskim narečjem.

Povzetek pesnitve: Rastislav sedi na prestolu; zatopljen v pobožne misli se ne dá motiti od častnih gostov (1 k.). Prinašajo mu darove, kar najboljših jih premore njegova država. Okrog se razlegata petje in godba (2 k.). Vsi čakajo na njegovo znamenje. Iz nožnice potegne brušeni meč in ga spet potisne nazaj. Hrup poneha. In prične govoriti (3 k.): Vojne so končane. Nastopil je mirnejši čas za mirne⁶ in gostoljubne Slovane. Mesta in gradovi so svobodni. Kdor bi se jih upal spet napasti, bi jo skupil (4 k.). Zahvaljuje se svojim vojščakom za srčnost. Na veke ne bodo pozabljeni. Pesem jih bo slavila (5 k.). obljublja, da bo upošteval nekdanje zakone, nič jim ne bo dodajal. Torej gre za »restavracijo«: vrnitev v stanje izpred zasedbe »okupatorjev« (Tevtoni < Germani < Nemci). Za vse, bogatine in revne naj veljajo enaki zakoni (6 k.). Knez Rastislav poziva k spravi: nesloga slabi in sprti postajajo šibki. Njemu podrejene

³ V tedanji publicistiki se je pogosto pojavljal s tovrstnimi članki.

⁴ Natisnjena je bila v *Zgodnji Danici* 1856 na »listih«, tj. v 14., 15. in 16. številki.

⁵ Zraven pripis v nemščini z letnico 1869 vmes.

⁶ To gre seveda po Herderjevem zgledu na rovaš Kurnikovega romantičnega idealiziranja Slovanov.

vabi, naj jih pri vladanju vodita modrost in milost (7 k.). Vabi k obnovi države in k gospodarskemu razcvetu, razvijanju trgovine, umetnosti, prometa, spoštovanju očetnih šeg. Zelo naj gojijo kmetijstvo. Vnuki naj spoštujejo šege njihovih dedov (8 k.). Slovani so obdelovali zemljo, trebili ledino, ko so njihovi sosede lovili divjad, toda prisiljeni so bili prijeti za meč in braniti lastno zemljo. Kdor se brani, je pravica na njegovi strani (9 k.). Kmečki stan je temelj vseh drugih. Brez njega bi človeška družba propadla. Vse drugo prej ali slej dozori in propade, kmetijstvo obstaja vseskozi (10 k.). Zatira in odklanja zlobo, človeka odvadi nomadstva, puščave predeluje v »raj«, vladi daje trdnost. Poudarjanje kmetstva so v Rastislavova usta položene misli Vojteha Kurnika samega:

*Kmetistvo odriva use zlobe na kraj,
Človeka selitve odvadi,
Pušave prestvarja v pozemeljski raj,
Steber je najtrdnjši uladi.
Vse ljudstva ki plena po krivim žele,*

*So veši²⁷ enake in v boju zmedlé,
In ni ga za njimi spomina,
Vandalsko razdjanje pousod se dobi,
Nešterno nedolžnih končajo ljudi,
Kervava je njih zgodovina (11. k.).*

Ljudstva, ki plenijo tuja bogastva, prej ali slej končajo, njih zgodovina je krvava. »*Ker družbinskih niso cenili postav, / Do slednjiga usi so končani*« (12. k.). In koliko jih je utonilo v pozabo, da se še njih imena niso ohranila. Rastislav pa naroča: »*Nihče naj ne krati nikomur pravic / Naj sleberni spolni zvesto svoj poklic, [...] Nesrečni izbriše si grenke solze, / Zaupa v moje naj varstvo!*« (13. k.) Vabi h gostoljubju, naj bo popotnik tuj ali Slovan. Na vsaki gostiji naj se pojejo pesmi o miru, bratstvu, slogi, modrosti. To prežene hude skušnjave v srcu in zatire bridkosti. Čistost (»bog'nje«) Žive; in Sve(n)t Vida moč dajeta sovražnike v roke Slovanom, da so ga enodusno premagali (14 k.).

Napoveduje se zaplet dramske pesnitve. Sel pride z novico, da je nekdo skrunil njihovo »*viši božanstvo*« in brani žrtvovati bogovom. Kralj ukaže, naj ga privedejo predenj: »*De zkaže se, od kod mu je dana oblast, Nam tretji bogove, katerim gre čast / Če upa, naj se opraviči!*« (15. k.). Kako bo ravnal Rastislav sam v praksi, kar je prej naročal načelno? Neznane popotnika spremlja razdražena množica kot »*narasla reka*« (16. k.) in zahteva: na ogenj s hudodelcem. On pa se ne dá zмести in se dostojanstveno vstopi pred kralja. Ta zahteva od njega pojasnilo, zakaj je razdejal Sventovi-

⁷ Veša = vešča, čarovnica, hudoba.

dovo znamenje, žali njihovo vero in se ne drži njihovih postav. Ciril se predstavi:

*Mogočni moravski kralj, jes sim Slovan:
Resnico iz nebes oznanujem,
Najvišjega sluga, **Ciril** imen'van,
K spoznanju sobrate zbudujem.
In mesto **Solunsko** je rojstni moj kraj,*

*Kjer ljubi moji starši še bivajo zdaj;
Tam z bratom predragim Metodam.
Vesele mladosti prebila sva čas;
Tam prvi sim slišal materni glas,
Med blagim slovanskim narodam. (19. k.)*

Od malih nog že je čutil posebno nagnjenje do modrosti in znanosti, ved, spoznati Boga in njegovo neizmerno ljubezen (20. k.). Ko bi končal študije, je želel postati duhovnik in slediti Kristusovim prvim učencem (21. k.). Ravno tedaj je bizantinski cesar poizvedoval po odposlancih, ki bi znali oznanjevati krščanske skrivnosti v slovanskem jeziku. Grki in Rimljani ga pač ne znajo (22. k.). Da bi ljudstvo ne bilo napačno poučeno, je treba modrih, poučenih ljudi, toliko slovi cesar zaradi svojih zaslug v tem pogledu, naj pomaga še njim (23. k.). Vladarju so svetovali, naj pošlje ponj in njegovega brata Metoda (24. k.). Cesarjevi poslanci so ju prišli vprašat v Solun (25. k.) in brez oklevanja sta sprejela izziv. Kar gnalo ga je od nestrpnosti. Prvaku cerkve (patriarhu) je razložil svoj predlog in tudi vladarju je bil všeč (26. k.). Zato je tako rad prišel k njim. Njegov nauk o prednosti pred maliki (»mališki duhovni«) lahko vsakogar prepriča (27. k.). Najprej sta krstila Hazare, nato sta oznanjala v Panoniji, zdaj sta na Moravskem.

*Zdaj blagi uladar! Če resnico želiš,
To v tvoji je moči, ti lahko storiš,
De ljudstvo bo vero sprejelo. (28. k.)*

*Ker volja človeška je prosta brez mej,
V keršanstvo nikče se ne mora,
Če nisi dovoljin, grem zopet naprej,
Te tudi ne silim, ne zboram,
Z britkostjo zapustil kraljevi bom prag,*

*Od moje obutve otresil si prah,
Mogoče de najdem drugodi
Želječih resnice in voljnih ušes.
Ki milost jim sije brezkončno nebes.
De niso resnici nasproti. (29. k.)*

Kralj mu ukaže, naj govori in ugotovi, da je našel, kar je iskal. Branil ga bo pred krivico (30. k.). Ciril bere, kar utegne biti psalm ali káko drugo svetopisemsko besedilo, ki pač ni prinešeno naravnost iz Svetega pisma, temveč tu Kurnik posrečeno posnema njegov stil:

'Slavite gospoda vladarji sveta,
Gospodu gre čast in zahvala,
On sam je mogočen, On zmagati da,
Po njemu je zemlja postala;
Kar koli se vidi okrog in okrog

To dela njegovih mogočnih so rok,
Kar »**bodi!**« je djal – in je bilo,
De! solnce žareče on sam je prižgal,
On luni in zvezdam tečaje postavil,
Brez **Njega podlage** se nič ni zgodilo.' (31. k.)

Cirilov glas je ob branju Svetega pisma prijeten in lice mu žari, ko razlaga verske resnice. Kot zahajajoče sonce, se govorniku svetijo usta; razen kralja ga varuje »narvišji Gospod«, kateremu služi (33 k.).

In mnogo še zлага od pranga Boga,
Kako je dolžnost mu služiti
S čem zblaži se duša, očisti dolga,
S čim serd, je Njegov tolažiti.
Kdo zopet odperl je zaklenjeni raj,

Kaj čaka človeka, ko v prah bo nazaj,
Kako smo dolžni se ljubiti;
Od kod de izviri vse hudo in smert,
Zakaj je zatrosil malike nam čert,
Kako smo dolžni jih studiti. (34. k.)

Vsi ga strme poslušajo in kralju Rastislavu se udero solze: od veselja, ker je našel pravega Boga in bo izginila zmota. Ta Kurnikovo pesnitev o pokristjanjevanju Slovanov je najobsežnejša na temo Cirila in Metoda in po snovi in zasnovi ustreza merilom za ep, ki ga je literarna srenja v drugi polovici 19. stoletja tako željno pričakovala. Škoda da ga je (zaradi objave v Zgodnji Danici? Zaradi poante?) spregledala.

4 Šestdeseta leta 19. stoletja

Novice so v prvi številki leta 1860 najprej v cirilici in nato v gajici prinesle pesem *Slava / spevana svetlima apostoloma slavenskima Cirilu i Metodu / leta 1860 / v veseli spomen nju apostolovanja leta 860* (Majar 1860, 1) v sedmih štirivrstičnicah v vesel spomin na prvem mestu v cirilici in na drugi v latinici za 1000-letnico njunega vabila, naj prideta k Slovanom. Majarjeva pripadnost ilirizmu je tu še zelo rahla.

Prvi hip se zdi Majarjeva pesem zelo preprosta. Toda analiza pokaže njegovo izjemno skrbno kompozicijo in sporočilo. Estetsko funkcijo izpolnjuje njena oklepajoča kompozicija. Enaki prva in zadnja kitica ustvarjata okvir, prve tri od vmesnih petih upovedujejo poslanstvo svetih bratov z zgodovinskega vidika: »*Sta svetu veru širila*« (2. kitica); »*Slavene podučavala, / nebesa jim odpirala*« (3. kitica), in to s srcem: »*Slavenski ves rod ljubila*« Vrh pesmi izraža sedanjik natanko na piramidalnem vrhu sredi v pesmi: »*za vse Slavene molita.*« (2. vrstica 4. kitice), kar se ponovi še v 4.

vrstici 4. kitice. Kaj molita? Prihodnost je izražena v želelnem naklonu, motivno pa se z glagoli *razsvetliti*, *z ljubanko serce razjiskrili*, *se kristjansko ljubiti*, *po bratsko se milovati* navezuje na medsebojno naklonjenost, ljubezen v širokem pomenu besede.

Medtem ko je bila Prva Hicingerjeva pesem za bralca skladenjsko zelo zahtevna, jo je avtor (Hicinger 1862, 115) za praznovanje 1000-letnice prihoda svetih bratov na Moravsko oblikoval veliko bolj dostopno. Zdaj v njej upošteva slovensko skladnjo, njeno melodioznost pa je povečal s pomočjo ženske rime. Popolnoma enako motiviko je razvezal v pet štirivrstičnih kitic, čeprav je celo ohranil retorično vprašanje v prvi povedi: »*Kdo pač brata sta častita?*« Po videzu se pozna da sta tujca in meniha (1. k.). Prihajata od daleč, iz mogočnega cesarskega mesta in s seboj prinašata evangelij (2. k.). Jedro pesmi želi biti himnično: »*Večna slava vama bodi*« / *Draga nam, Ciril, Metod!* / *Nam aposteljna sta sveta*, / *Toljko za naš blagor vmeta*« (3. k.). Njuna veličina se pokaže v pričo tistih, ki »/s/o po ptuje govorili; / Vidva uk po naše znasta, / Sveti red po naše dasta.« (4. k.). Himničnost do njiju dobesedno odmeva še v prvih dveh vrsticah in se konča v skladu z dogmatično držo avtorjevega časa: »*V veri sta nas poterdila*, / *In pred zmotó ohranila*« (5. k.).

Zgodnja Danica je že za novo leto na naslovnico uvrstila pesem *Slovanska tisučletnica*, 1863 (Okiški 1863, 1). V desetih osemvrstičnicah – čeprav niso slavnostne stance! – vpeljuje bralce v znameniti jubilej:

Prijadralo je leto novo,
Veseli se, slovanski rod!
Kolo prinese ti njegovo
C i r i l o v i n M e t o d o v g o d . –

Kak svetijo se Dioskuri
Na severno in južno stran.
Pred tisuč leti v srečni uri
Napočil je nebeški dan. (1. k.)

Avtor slikovito ponazarja, kako je vzcvetelo tisoč pomladi in tisoč jeseni usahnilo. Koliko rodov se je zvrstilo! »*Premnogo veselic minulo*, / *Tožba obilno slišal čas.*« Toda seme, ki sta ga vsejala »/a/posteljna, *Ciril in Metod!*« »*nenehoma*« »*poganjak*«: »*B e s e d a m a t e r n a n a z n a n i / N e b e š k i h č u d e ž e v j i m k r a s .*« (2., 3., 4. k.). Vse drugo propada, »*Luč svete vere večno sijje*,« nikdar naj ne mine, »*Kar blagoslovil je Gospod!*« (5. k.). Zato naj se Slovani – Slovenci so vključeni vanje! – veselijo! (6. k.). Vendar se trezni izjavni osebek sprašuje, ali bo »*slovanski rod*« obhajal drugo tisočletnico? Bo svet še sploh obstajal? »*Ali pa zastanejo tečaji*, / *In času zginejo mejé.*« (7., 8. k.). Kakor koli že. Če bo slovanski

rod ostal zvest sporočilu svetih bratov, bo »/n/ ad mnogo mnogo tisuč let [...] donela / V nebeški godbi blagovest, / Ljubežen vekomaj gorela.« (9. k.). Na koncu se slavnostna himna znameniti tisočletnici vrne na izhodišče s pozdravom svetima bratoma z grškim imenom dvojčka, da bi s tem spomnil na njun rod (10. k.). Kaže, da v daljših pesmi okvirna kompozicija postaja pravilo.

Navedena pesem je bila Antonu Umku premalo in se je istega leta lotil še obsežnejše pesnitve *Slovanska blagovestnika sveta Ciril in Metod* v kar devetih »pevanjih«. *Zgodnja Danica* je objavila tretje »pevanje« (Umek 1863, 177–178). Nanaša se na Cirilovega brata (Metoda!), ki je bil narisal »bolgarskemu kralju *Bogoru*« poslednjo sodbo in mu jo razložil. Kralja je tako prevzela, da se je dal krstiti in se pozneje odpovedal vladanju. Tretji spev obsega sedemintrideset šestvrstičnih kitic. Uvodna kitica se priporoča za navdih v himnični drži:

<i>Preglasno zopet pevaj, mila struna!</i>	<i>Gorečnost sveto v sercu sta imela,</i>
<i>Cirila in Metoda slavna dela,</i>	<i>Da iščeta narodov Božji slavi,</i>
<i>Kako junaška brata iz Soluna</i>	<i>In vterjata v nebeški jih postavi (1. k.).</i>

V prvih dvaindvajsetih kiticah izjavni subjekt povzema misijonsko delovanje svetih bratov. Tu sta Ciril (< Konstantin) še vsak zase. Medtem ko se Ciril »v Kerzon⁸ odpravi« / *In v morji⁹ najde svetega Klemenca* – kar pomeni le relikvije svetnika¹⁰ – »Metod v Bolgariji, jasni vremena« (2. k.). Bolgarski kralj ga ne odklanja že vnaprej. Metod mu prinaša pozdrave od cesarice Teodore, pri kateri je njegova sestra postala »kristjana«: »Zveličavna ti vera ni neznanca« (3. k.). Kralj Borog za to ne mara dosti, temveč Metoda izzove, naj se izkaže kot slikar. Ta mu res »/p/oslednjo sodbo v malo dnéh narisa« (5. k.). Ob pogledu nanjo kralja obide groza in želi, da mu slikar pojasni lastno stvaritev. Metod »resno« povzame: »Kar kaže slika, jasno je v besedi / Taistega, ki vstvaril je svetove« (8. k.). Življenje na zemlji je končno. Avtor ekspresivno napeto ubesedi sodni dan (11–12. k.) in s posrečeni mi pesniškimi podobami iz narave in vsakdanjega življenja – prim.: »Kot olje v čisti vodi kviško splava« (14. k.) – razkrije diferenciacijo med grešnimi

⁸ Harazon.

⁹ Drugod je navadno omenjen kamnolom.

¹⁰ O katerih je pogosto beseda v folklornih pripovedih o potovanju svetih bratov po slovenskem ozemlju.

in pravičnimi in na podlagi svetopisemskega odlomka (Mt 25, 31–46) poslednjo sodbo (13., 15.–21. k.). Kakor Črtomir v *Krstu pri Savici* (36. k.) – tudi sicer je v spevu zaznati njegov vpliv! – Bogor komaj pride do besede: »'Prečudna je pomemba tvoje slike; / Kak ljubo svetega zavetja raja, / Kako pa muke grešnikom velike! / Al kak se človek strašni grozji vbrani, / Povej, kdo bode stal na desni strani?'« (23. k.) »Le ena pot do večnega je mesta: / Nedolžnost v dušo sveti kerst izlije, / In ak gori potem ljubezen zvesta / Ves čas, da se živiljenje solnce skrrije, / Al če pokora poravná napake, / Potem se nadjati je sreče take« (24. k.).

Metod zdaj več ne razlaga slike, temveč po kraljevem privoljenju nadaljuje s katehezo in ga pripravi na krst. Prejem tega zakramenta in njegovo proslavljanje opisujejo stilemi »nauki milik«, »sveta vdanost«, »obleka krasna«, »mila zora«, »sinje jezero«, »kralj milik«, »srebrne strune«, »prečudna slast«, »sreče glasi« (27., 28., 29. k.).

Toda na dan kraljevega krsta dvor presenetijo in zbegajo uporniki. Metod jih miri: »Zmaga pride iz višine« (31. k.), kar se zelo hitro potrdi. Nasprotnike božji poseg tako pretrese, da tudi oni povabijo Metoda medse. Tako po celi Bolgariji »/r/azširja sveto vero« (34. k.), kralj Bogor pa na stara leta »/k/raljestvo popusti in gre v samijo« (35. k.). To je bilo v duhovno korist njemu osebno in njegovi Bolgariji.

V deseti številki (Bilc 1863, 73) so *Novice* prinesle na naslovni strani novo pesem v čast svetima bratoma. Avtor metaforizira v njegovem času pojmovano predkrščansko versko obdobje z oblakom in nočjo (1. k.). V dveh kiticah posrečeno predstavi verski sistem starih Slovanov z lastnega vidika:

*Bogá sinovi ne poznajo Slave;
Pozlačene scer židajo bramove,
Al v njih častijo krive le bogove,
Ž njih divga se malikom dim v višave. (2. k.)*

*Triglav s človeškim rodom gospoduje;
Perunu silnemu se ogenj pali;
Se Ladi, Živi koljejo živali;
Kar trta dá, se Karentu daruje. (3. k.)*

Izjavni subjekt se sprašuje, kako dolgo bodo te zmote še obstajale (4. k.), saj »stal na Golgati je križ visoki / za svet vesoljni. Tudi za Slovane / So krvavele Troj'ga sina rane« (5. k.). Avtor pesniško le na videz zelo preprosto, a v resnici teološko verodostojno predstavi bistvo krščanske vere s tremi členi: Drugi narodi »poznajo [1.] že Mesija blágo rojstvo« in [2.] »molijo, o trikrat sveto Trojstvo, / [3] Vstajenja srečnega se veselijo.« (6. k.). Tudi za »moj

narod dragi« prihaja rešitev (7. k.). Tudi ta pesem ima okvirno kompozicijo, vendar ne shematično. Na začetku jo sestavlja sedem štirivrstičnic. V središču se spremenita kitični in verzni vzorec. Po zaslugi pripeva: »*Možaka častita Ciril in Metod / Slovanski osrečita hočeta rod* (2x) ~ *Osrečila blagi slovenski sta rod*« (2x) se pojavijo štiri šestvrstične kitice s hitrejšim ritmom, ki ponazarja delavnost in pota svetih bratov: »*Ciril in Metodi, možaka častita, / Nevtrudno v dežele slovanske hitita*« (8., 9. k.). Pogansko obdobje metaforizirajo »*oblaki*«, krščanstvo pa »*luč*«, »*luč ver*«. Od tod njuno veselje: »*Ker znamenje križa Slovan že objema, / In Kristusa vero in krst že prejema*« (10. k.). Toda živa beseda izzveni, zato jo je bilo treba zapisati. Deseta kitica, ki govori o tem, se ni prav posrečila. Avtor se vrne v verzno in kitično obliko z začetka: v prvi štirivrstičnici se pojavi zgodovinsko dokazan¹¹ motiv: »*Maliki studni v prahu zdaj ležijo / Ostanki njih in valove se valijo*.« (11. k.). V duhu češčenja se v treh kiticah ponovijo motivi oblaka, noči in luči: »*Oblak beži – nebó se kaže jasno*«; »*O trikrat Slava, Tebi Trojedini, / Da je dobrotá Tvoja noč pregnala, / V srcih naših novo luč prižgala!*« (12., 13., 14. k.). Iz zgodovinskega konteksta se zadnja kitica obrača v sedanjost s prošnjo svetima bratoma: »*Nikar otrok nas svojih ne pustita, / Pri viru milosti za nas prosita!*« (15. k.). Sem in tja je v rimi in metaforiki zaznati Prešernov vpliv; kljub temu Bilca pesmi nikakor ni bilo treba biti sram.

Učiteljski tovarš je objavil tretjo pesem v *Spomin / na tisučletno slavnost slovanskih aposteljnov / Sv. Cirila in Metoda* (Levec 1863, 81) z akrostihom *Cirilu Metodu* v dveh šestvrstičnih kiticah. Veselje ob spominu na slavno obletnico njunega poslanstva izraža motiv citer, motiva, ki se ponovita, sta prižgana »*luč resnice*« in »*evangelijk*«: »*Ogenj ta ne jenja greti, / Danes še uplji-vo sveti / Unkraj groba v večni dom*« (2. k.).

Glede na učiteljski poklic ni brez pomena, da je prav *Učiteljski tovarš* že naslednje leto (Levec 1864: 83) objavil še eno pesem, v resnici je to prvi sonet v čast *Sv. Cirilu in Metodu*. Se je isti avtor tudi tokrat skrtil pod psevdonom zaradi nemške državne oblasti ali zaradi pesniških vzrokov? Prva kvarteta označi »*pagansko*« obdobje, druga pripelje »*Cirila in Metoda / Sinovom zapuščenega naróda / Prižigat luč nebeške domovine*«.« Tercetni del opeva njune zasluge zanje: jezik, Gospodova beseda, vera, omika in prosveta so vgrajeni v temelj, iz katerega raste slovanstvo.

¹¹ Damjan J. Ovsec, *Slovanska mitologija*, Domus, Ljubljana 1991, 29.

Kot da je prejšnje leto spregledal izjemno priložnost, se *Koledarček družbe svetega Mohora* šele za leto 1864 pridružuje proslavljanju svetih bratov s *Cvetlico sv. Cirila in Metodu* (Virik 1864: 83–84). V izhodišču (1. k.) se pesem zateče po pomoč k pesmi iz prejšnjega leta v Zgodnji Danici, nato se motivno pogumno osamosvoji: »Peli so slovanski sini, / Slavo Vječnemu takrat, / V veri, ljubavi edini, / Bil Slovan je bratu brat.« (5. k.) Če je zasluga kneza Rastislava, da je »stopila mati Slava / V sveto cerkev Jezusa« (4. k.), Anton Martin Slomšek utira pot slovanskemu zedinjevanju (6. k.). Tako je pesem tudi spomin na ustanovitelja († 24. 9. 1862) Bratovščine svetih Cirila in Metoda.¹²

Vendar pesmi manjka oblikovna pila. Tekoči verzi – »Mašnikov že več učilo / Je Slovane tisti čas, / Pa ni ljudstvo zastopilo / Ptujega jezika glas.« – se ponekod zataknejo: »Al cvetlice nar bolj krasne / So v podnebjju rojstvenem, / In resnice miloglasne / Le v jeziku maternem.« (2. k.), da v marsikateri od sedmih osemvrstičnic ritem postane trd. Dobra zamisel ne najde zmeraj enakovrednega izraza. Se pa tu prvič pojavi par: »Svet Ciril in sv. Metod!« (3. k.), kar je zelo zelo redko, saj se praviloma v izgovorjavi pri drugem članu svetost kar zataji. »Jezusova suknjica« in »rožice« pričajo o bližini folklorne poetike. Objokovanje minule slovanske slave se zdi bolj davek (ali res le Stritarjevemu?) solznodolinstvu.

Že naslednje leto Rastislav dobi samostojno pesem, sestavljeno iz štiridesetih vrstic, ki se nepretrgano držijo skupaj. *Tri solze kralja Rastilava / o pogledu v prihodnjost*. Toda avtor (Jeran 1865: 161) z njim opravi v opombi k pesmi, medtem ko se cela pesem v resnici snovno navezuje na njegovega nečaka Svatopluka. On pooseblja prislovično slovansko razdeljenost. Na podlagi izročila, da je Rastislava izdal nasprotnikom, je p/ostal njen arhetip do današnjih dni: »Brat na bratu cepi dlake«! (13. v.). »Ko da dosti ni pošasti, / V bogočastji se spertijo« (17.–18. v.), tj. sprejo, razidejo. Očitno se je bil tudi sicer v svoj prav zagledani Jeran pripravljen kdaj podrediti trenutni literarni modi.

Tudi tretjič je *Učiteljski tovarš* objavil pesem svetima bratoma v čast, ne da bi razkril avtorja (Levec 1866: 85). *Spomin / ss. Cirila in Metoda* tokrat sestavljajo tri štirivrstične kitice. Poleg že znanih motivov so v njih vredne pozornosti tri kategorije človekove zavesti: čustva: »srce«, »pamet« in

¹² Anton Martin Slomšek je umrl 24. septembra 1862.

nadnaravni »dub«: »*Ciril, Metod, dva žarka mila, / Pregrela dom sta do sercá, / Da zemlja sad je obrodila, / Krepila pamet in dubá*« (2. k.).

Leta 1866 se je Levec nenavadno intenzivno posvečal sveti dvojici. V *Zgodnji Danici* se jima je oddolžil s pesmijo *V god ss. Cirila in Metoda*. Prva od dveh osemvrstičnih kitic poudarja zdaj pri njem že znan motiv jezika in znanja in vere: »*Pozdravljena, ki sta prinesla, / Do znanstev jim blaživni ključ! / V jeziku narodu umernem / Učila uk sta brezi zmot*«. Novost pa je druga kitica, ki nagovarja »*skrbne dušne pastirje*« izrecno v duhu slovenstva: »*Zročeni vam slovenski rod / Vodite, kakor ga je zvesto / s C i r i l o m vodil brat M e t o d! / S a j n á r o d n o s t i n s v e t a c e r k e v / S e v j e m a t a t a k o l e p o; / In vaša dela Bog nebeški / Gotovo blagoslovil bo.*«

Šele v literarno zasnovanem *Slovenskem Glasniku* se je Fran Levec (1866: 27) upal javno izpostaviti kot pesnik. Pripovedna pesem *Svetopolke in njegovi sinovi* v sedmih štirivrstičnih kiticah predstavi smrt njega, ki »*slovanstvu krepko dal je spet veljavo, / Ki je tako daleč širil moč njegovo, čast in slavo*« (2. k.), v želji, da »*Slovan na vek obranil bi si bil imé slovečex*«, polaga na srce trem sinovom, naj ostanejo složni. V poduk, kaj to pomeni, jim da razlomiti butarico. Najmlajši tega ne zmore, drugi tudi ne. »*Hrabri Mojmir pa smehljaje butarico v roke vzame, / Razvezavši jo posamez šibice lomiti jame.*« Ta sinova domislica ne daje slutiti, kar se je kljub očetovemu rotnju pozneje zgodilo:

*Pa kako, sinovi, oču zadnjo voljo ste spolnili?
Nejedini sami tujca ste v deželo povabili,*

*Ki nesrečni domovini vzel je svobodo in slavo,
In Slovan po l a s t n i krivdi moral je vkloniti glavo!* (7. v.)

5 Sedemdeseta leta 19. stoletja

Zgodnja Danica je vzdrževala himnično držo do slovanskih apostolov tudi v času, ko za to ni bilo zunanjega povoda (Aškerc¹³ 1877, 94) in se jima je oddolžila z upesnjenim življenjepisom iz šestnajstih štirivrstičnih kitic. Dve zvezdi sta zanju postali že utrjena metafora, novi pa sta tokrat »*prenežni liliji*«, ki nakazujeta, da avtor sledi predvsem njuni duhovni življenjski poti, na kateri sta nameravala služiti edino Bogu. Po njegovem naj bi se začela na »*Olimpski gori*« (4. k.). »*Predrago sta samoto zapustila*« (6. k.) in ob Črnem morju »*keriž sta zasadila*« (7.). Po srečno izpolnjenem pr-

¹³ Marja Boršnik zagotavlja, »da pesem 'sodeč po snovi, ideji in izrazu, brez pridržkov lahko prisodimo Aškercu'. Anton Aškerc, *Zbrano delo VI*, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1991, 400–401.

vem poslanstvu sta se podala med Slovane na Moravsko in v Panonijo: »*Očetom našim vere luč sta vžgala, / Jih k viru prave sreče pripeljala.*« (14. k.). Na koncu se izjavni osebek vrne k njima v nebesa s prošnjo v Slomškovem duhu za tiste, »*Ki so od Cerkve prave se ločili [...] Da bratje po jeziku in po rodu / Vsi enemu služili bi Gospodu*« (15., 16. k.).

6 Osemdeseta leta 19. stoletja

K poslovenjenim psalmom iz latinščine, poimenovanim *Cerkvene himne* (Bilc 1881, 177) je pripisano, da je zaradi večje možnosti za napeve latinski metrum spremenjen v jamskega. Prva himna sestoji iz šestih in druga iz sedmih štirivrstičnic. Vsebina pesmi kaže, da niti ne gre za prevod v današnjem smislu temveč bolj za prireditev latinske predloge slovenskemu habitusu njegovega časa ustrezno. Prevajalec si je privoščil veliko svobodo, saj je v prvo besedilo vpeljal kategorijo posameznih slovanskih narodov, česar v predlogi prav gotovo ni bilo, in življenjepis (2., 3. k.), seveda v skladu s himnično razsežnostjo besedila *Sedibus coeli nitidis*. V drugi himni *Lux o decora patriae* je poudarjena povezanost svetih bratov s papežem (2. k.), kar je v skladu z doktrino Rimsko katoliške cerkve. Obe pesmi sta res himnični, o realnem stanju v času njenega nastanka pa govori prošnja za zedinjenje kristjanov (6. k.).

Naslednja pesem, *Sveta Ciril in Metod* (Radoslav 1884, 224), pride v javnost šele po sedmih letih. V šestih štirivrstičnih kiticah se izjavni osebek v skoraj poskočnem ritmu zavzema za »*čas preveselek*« (2. k.), »*presrečni dan*« (4. k.): »*Ko sveti Oče bo objel, / V ljubežni vse sinove / V katoliško Cerkev jih sprejel, / Razkolstva snél okove*« (4., 5. k.). Toda naloga, da se to uresniči, ni samo na eni strani. V miselnem vzorcu tedanjega časa še ni bilo prostora za ekumensko gledanje na zahtevno nalogo vseh kristjanov.

Leta 1885 je bilo leto spomina na tisočletnico Metodove smrti. V slavnostni obliki jo je zaznamovala himnična pesem *Tisočletnica sv. Metoda* / 5. julija 1885 (Bilc 1885, 1) v *Slovincu*. Predmet nagovora se tokrat pojavlja v ednini, saj je osem osemvrstičnih kitic tokrat namenjenih samo Metodu. Okvirno kompozicijo sestavljata 1. in 6. in 8. kitica z motiviko onstranskega toposa in priporočilom za odpravo slovanske nesloge. Vmesne kitice orisujejo Metodovo pastoralno delo. Težave, s katerimi se je pri njem srečeval, so predstavljene abstraktno in blede; verjetno zato, da ne bi prišlo do težav z nemškimi sodeželani. Se pa prvič konkretno

pojavi motiv papeža, ki je Metoda edini branil. Zadnje tri kitice upovedujejo žalost ne le zaradi krščanskega razkola (6. k.): »*Slovane tare stara že ndloga; / Med brati krvnimi prepir, nesloga.*« (7. k.)

Pripovedna pesem *Rastislav* (Jenko 1885, 290–291) je iz opusa o Cirilu in Metodu doslej estetsko najbolj dognana. K temu veliko pripomore njena folklorna poetika s slovansko primero, ponavljanjem in sočnim jezikom. Besedilo je sklenjeno. Le na koncu se v skladu z vsebino razčleni v šestvrstično in štirivrstično kitico. Junaški deseterec ritmično spominja na Lepo Vido, pa tudi zato, ker nekdanji moravski kralj, zdaj kot oslepljen menih sprašuje sonce, kaj se dogaja v njegovi Moravski. Topli žarki so vzvišeni nad osebno bolečino: »*Tisočletja luč gorje nam gleda, / 'Kaj nam, kneže, mala tvoja beda!*« – (29.–30. v.). Podoben odgovor dobi slepi kralj od lune. Zjutraj prileti ptica in mu poroča, da je v krvavih bojih Moravska podlegla in sta v ječi Svetopolk in Metod. Vendar tam pod Devinom na Moravskem spet potekajo srditi boji – mimogrede: z asociacijo na Prešernov Uvod h Krstu pri Savici – in osvobajajo njegovo domovino. Rastislav z zadoščenjem sprejme to novico in pomirjen umre:

*Nehala je ptica knežu peti,
Odletela daleč je po sveti. –*

*A kaj boče še življenje meni?
Oj položj v grob me zaželeni! –*

*Jedna petje drobne ptice vtihne,
'Mili Bože!' Rastislav izdihne,
'Hvala ti za sladko tolažilo,
Ti mi čuvaj domovin mi!*

*Čul je prošnjo Večni nad zvezdami.
Ko je umrlo sonce za gorami,
V samostanu so menihi peli:
'Rastislavu, Bože, mir podeli!' – (127–138).*

*Slavospev Cirilu in Metodiju*¹⁴ (Flegerič 1885, 1–2) je z osmimi desetvrstičnimi kiticami oblikovno dokaj izviren. Okvirna kompozicija je sicer standardna, vendar razrahljana z žanrskim motivom lipe in posvetovanja uglednih mož pod njeno krošnjo in aktualiziran s podobnim položajem tistih, ki ga poslušajo na narodnostno uglašeni prireditvi: »*Sešli smo danes se iz raznih krajev, / Ko da bi zvon pozval k molitvi nas, / Ko ptice se zberó iz raznih gajev, / Če kliče na odhod jesenski čas.*« (2. k.) Šele potem se obrne v slovansko davnino glede na diferenciacijo med poganstvom in krščanstvom in njuno vrednotenje:

¹⁴ Proslavo v čast svetima bratoma je pripravilo društvo Edinost v Središču (ob Dravi) 19. julija 1885. Slavospev je recitiral učitelj Anton Vogrinc.

*Slovani tavalj so v gostem mraku,
Živeli v krivoverstva tesni sponi,
Ko nekadaj mnogih rodov milijoni,
Zaslepljeni, ubogi siromaki.
Častili strastno krive so bogove,*

*Misleč, da v njih prečudne so moči,
Poznali niso sile Stvarnikove,
Ki v svojih rokah zemljin krog drži,
Ki na vesoljnem sveti vse naróde
Ravnal je, zdaj ravna in ravnal še bode. (3. k.)*

Avtor se spretno izogne ponavljanju že znanega s tem, da povzame, kako so že peli slavo svetemu paru in zagotavlja, da si to vedno znova zaslužita. Prvič se tu pojavi motiv resnice:

*Pradede naše sta poučevala,
Jim kazala moč večne sta resnice,
Dolžnosti raznovrstne, vir pravice,
Pradede naše sta nam krščevala,
Dajala umno tujim knjigam svetim*

*Besed domačih miloglasni zvoek,
Z navdušenostjo živo, s srcem vnetim,
Vpeljala jezike v književnostni krog,
Da bil dovršen v vsaki je obliki,
Ko drugi starodavni so jeziki (6. k.)*

Pri tem sta veliko trpela in prvič se pojavi ugotovitev: »*Za rod slovanski bila sta mučenca*« (7. k.). Z motivom trpljenja se izjavni subjekt vrne v sodobnost in konča s prepričanjem, »*kakor za nočjo prisveti zora / In ko za zoro pride beli dan, / Takó gotovo vzdignoti se mora / Med ljudstvi s časom tlačeni Slovan*« (8. k.) in celó z grožnjo, da bodo tisti, ki so ga nekadaj »*strahovali*«, »*trepetal*« pred njim.

Kar štirinajst štirivrstičnih kitic sestavlja pesem *Borisov kerst* (Krek 1885, 145–146). Kralj prezirljivo odkloni Metodove besede o Kristusu, da bi pa ne bil nevljuden, mu naroči: »*Naslikaj podobo, strašno kot vihár*«. Snov pesmi se namreč naslanja na staro južnoslovansko izročilo, da bi bil Metod slikar. Misijonar se ustraši naloge, toda z zaupanjem v božjo pomoč se loti Poslednje sodbe. Po enem tednu ga predstavi naročniku in ta se že ob prvem stiku z njo zdrzne. Metod mu razloži pomen podob in kralj ga želi za opravljeno delo bogato nagraditi. Zdaj pa ga Metod zavrne:

'Ne misli o kralji!' Metod pravi na tó, / 'Da plača zlato me in drugo blagó; / Ne maram daróv, ki sné rjá jih in molj, / Le s samim sebjó me poplačáš dovolj.' / / In novič o Kristu mu vnet govóri, / Ki rešil je, sodil bo svoje stvarí; / Kralj Borisu mehko topí se srce, / Krst sveti v krščanske ga vzprejme vrste» (13., 14. k.).

Sonet *Apostolu Metodu* (Kalan 1885, VIII) že z enakim naslovom in enakim akrostihom pove, kakšno je njegovo sporočilo.

Metod na Cirilovem grobu (Krek 1885a, 106–107) je vložnica iz desetih kitic s po štirimi vrsticami, ki tečejo gladko kot olje, niti enjambement ga ne ustavi. Metod se na bratovem grobu spominja njegove učenosti,

delavnosti in misijonarskega zagona. Prisega mu, da ga bo v vnemi za »sveto resnico« posnemal in zaupa: »Bog bo delo blagoslavljak« (10. k.).

Glas nad Velehradom (Krek 1885b, 117–118), iz šestih osemvrstičnih kitic je v letu, ko so praznovali tisočletnico Metodove smrti, nekako poslovilna pesem: Angel s križem v »perotib« sporoča »rodu, ki ga rodila Slava«: »Brez v e r e p r a v e je tvoj dom pustinja« (1. k.). Poudarek, da je le Rim »žibel krščanstva in ognjiščee«, je treba razumeti v zgodovinskem kontekstu. Razkol iz leta 1054 je vplival tudi na znameniti shod na Velehradu leta 1885. Pod zastavo »svetega Ciril-Metoda« se je zbrala samo ena veja »silnega drevesa«, druga manjka. Zato angel »v nezumni žalosti zdihujec«: »Li niste vsi te vere dar prejeli, / Li ni Metod vseh rešil tmine krute, / Kako da samo ti so prihтели / Pokazat mu na grob hvaležne čute?« (5. k.). Poanta pesmi je stvarna ugotovitev, da Ciril-Metodovo leto ni popolnoma doseglo cilja, saj ni prišlo do sožitja med (teološko) sprtimi stranmi (6. k.).

Po letu 1885 ni več takšne znamenite priložnosti za pesmi o svetih Cirilu in Metodu. Kot daljni odmev na praznovanje prejšnjega leta je v *Slovanu* izšla pesem *Blagovestnikom* (Gregorčič 1886, 3–4). Razčlenjena v več enot z različnim številom vrstic različne dolžine za oči deluje razgibano, medtem ko je zvočno daleč od gregorčičevske spevnosti. Vsebinsko pa je vredna pozornosti zaradi snovne širine. Pesem se ne osredotoča le na »luč z vzhoda«, od koder so Kristus in slovanska apostola. Pred njima so naše prednike pokristjanjevali Germani s severa in Romani z juga, toda ker so to počeli v tujih jezikih, se je njihovo oznanilo dotikalo le ušes, ne pa src.

*Pač vrgli so malike z žrtvenikov,
Iz src izgruli niso jim malikov,
In dāsi krščen že Slovān,
Ostal po dubu je – pagan:
Bil uk je tuj – bil krst je mrtev; (2. k.)*

*A dāsi krst je mrtev bil,
Od prednikov je tirjal živo žrtev,
Dub narodni in jezik je moril.
Takó krstili naš so rod,
Smilj, smilj se mu, Gospód! – (3. k.)*

Medtem ko so prvi imeli »/v/ levici križ, a v desni meč«, sta Ciril in Metod imela

Tedaj je krst res pomenil prerojenje:

*»V desnici križ, v levici zlate knjige
Navdihnene z nebés.
Prinesla v glasih sta slovenskih,
V izvornih znamenjih pismenskih
Pradedom pismo od Bogá, –
Oj, to jim šlo je do srcá! (3. k.)*

*Ne mrtvi krst, ne krst krvavi,
Ta krst je bil edin pravi!
Bil krst dubá je, krst življenja,
Krst prenovljénja, prerojénja,
Omiko z vred noséč
Z obema narodnost družéč! (4. k.).*

Stari maliki »/g/ *rmé so padali z oltarjev, / Ležali strti v prabi so – / Iz src bežali plahi sok.* Srca in svetišča »/z/ *avžél veseljstva je vladár:* »Kakó so dedje ga častili, / Kako hvalili in slavili! / V domačih glasih zdaj so brali / Slovani písma iz nebá / v domačih glasih pošljáli / So prošnje srčne do Bogá. / Domače pesmi iz svetišča / Njih glas je k Večnemu letèl / In čul ga je Bog je in – umèk« (3. k.).

Morda se je kot odmev na obhajanje 1000-letnice Metodove smrti leta 1885 osemnajstletni dijak v ljubljanskem Alojzijevišču (Ušeničnik 1886–87, 61–62) v *Domačih vajah preizkusil* s pripovedno pesmijo v sedmih štirivrstičnih pesmih in dveh za povrhu z naslovom *Rastislava smrt*. Pozneje je nadpisal še *–ov*, tako da se danes bibliografsko navaja kot *Rastislavova smrt*.¹⁵ Nekdaj je imel na glavi zlato krono, zdaj pa umira na mokrih tleh. V blodnjah se preseli »v sveto mesto Velebradk: »Na rosna tla skromno poklekne, / Poklekne z njim ves slavski rod. / In z narodom radostn jekene: / 'O, blagoslavljay nas, Metod!« (4. k.). Na sovini skovnik se predrami in zave resničnosti: »Oj v srcu mrak, v očesu mrak« (5. k.), kar pomeni slep. Pesem je ponekod začetniško nerodna, je pa ganljiva misel, ki tik pred smrtjo prešinja umirajočega kralja iz Metodovih ust: »In če te robi svet i veke / Za veke robil ti boš svet!« (7. k.). Ali »svet« v tukajšnji drugi vrstici pomeni samostalnik ali pridevnik? Od tega je odvisna teža sporočila.

Vihing (Gestrin 1888, 65) je iz triindvajsetih dvovrstičnih kitic zložena pripovedna pesem. Tuji škof občuduje moravsko polje in zasnežene Karpate in hvali vero tamkajšnjih prebivalcev. Toda ne more se sprizjziniti s tem, da jo izpoveduje v »slovenskem«, tedaj je to pomenilo še slovanski jezik. »Sovraštvo mu v srci vskipi in zavist« (10. k.) in ovadi škofa Metoda, da ne drži obljub, ki jih je dal papežu Ivanu: »Slovenski mašuje, slovensko učí, / 'Filioque' izpušča in ljudstvo gubí« (14. k.). Papež Štefan se razjezi in pošlje odposlance na Moravsko, naj ukrepajo proti Metodu. Vihingovo zlobo pesnik izniči in osramoti papeževe odposlance z morbidno sceno:

*Na Velebrad pelje kralj Svetopolk sle
In v cerkvi tam rakev jim temno odprè:*

»Prepozno!« – Tu glejte, v naročji miru

Dobrotnik slovenskega spava rodí.

//...//

Pepel je že Vihing, umolknil Metod,

Izginil s svetá, žal, ni Vihingov rod! (19., 20., 22. k.).

¹⁵ Fedora Ferluga-Petronio, Bibliografijo pri članku Lika apostola Cirila in Metoda v slovenski literaturi, 95.

Seveda pesmi botruje pesniška imaginacija, toda za ozadje je mogoče desetletje poprej objavljena korespondenca med nemškimi škofi in papežema Janezom in Štefanom.¹⁶

Svetopolkova oporoka (Aškerc 1889, 145–147) se ne navezuje neposredno na ciril-metodovsko snov, vendar je glede na to, da je Svetopolk izpodnesel Rastislava, nekakšen dokaz za spoznanje, da se njegov greh maščuje že v prvem kolenu njegovega rodu. Njegovi trije sinovi Mojmir, Svetopolk in Zobar prihitijo z bojnega polja k umirajočemu očetu, da bi jim položil na srce zadnje nauke. Vsako palico od treh lahko marsikdo zlomi, treh skupaj ne more nihče. Tako tudi nje nihče ne bo premagal, če bodo med seboj složni in povezani. Takoj po prisegi, da se bodo držali njegovih besed, je izdihnil. Spet se sliši bojni rog na Moravskem. Izjavni subjekt na način slovanske primere užaloščeno ugotavlja, da državi ne preti nevarnost od zunaj: s severa, juga, vzhoda zahoda, temveč od znotraj:

*Brat je zoper brata meč zavzdignil,
Mojmir pest je dvignil zoper brata,
Svetopolka in Zobóra besno:
Rodna kri med sábo se proganja.*

*Iz srcá so vrgli oporoko,
Oporóko Svetopolka, kralja!
A pokóra kléte te grehóte
V nukom bo še póznim – tujčev jarem. (5. k.)*

Anton Aškerc je mojster pripovednih pesmi in ta je gotovo ena najboljših v tukajšnjem opusu, koherentna po vsebini in možata, na koncu pa zašpičena z vedno aktualno poanto.¹⁷

¹⁶ Gregor Krek, Papeška pisma britanskega muzeja in sv. Methodij, Kres I, Celovec 1873, 345: Hrani jih British Museum v Londonu, njihovi prepisi so bili objavljeni v Monumenta Germaniae, komentar pa v Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde, Hannover 1880, 275–414, 503–596. Kritično sta jih ponatisnila Fran Miklošič in Franjo Rački: Novo nadjeni spomenici iz IX. i XI. veka za panonsko-moravsku, bugarsku i hrvatsku poviest, Starine 12, Zagreb 1880, 211–233. Zgodovinski kontekst teh listin »je kratko pa dobro razloženo v Jagićevem Archiv f. slav. Philol. IV, 707–710.

¹⁷ Zelo aktualno tudi za današnje slovenske razmere.

7 Devetdeseta leta 19. stoletja

Sveta brata je cikel pesmi, ki jih je Anton Medved objavil v štirih številkah *Doma in sveta*, potem pa v zbirki *Slovenske legende* (1910). Prva v štirinajstih štirivrstičnih kiticah opeva čudežno ozdravljenje Svetopolkove sestre *Rostamile*. Do ponovnega govora ji pripomoreta Ciril in Metod, ki jo obiščeta in zaupno priporočata Bogu ter se eden od njiju s prstanom mučenca papeža Klemeneta dotakne njenih ustnic (Medved 1890, 161).

Slovensko pismo (Medved 1890, 306) tematizira Cirilov napor pri oblikovanju slovanske pisave in veličastni trenutek, ko se to zgodi. Avtor je izumitelja pisave postavil v gozd, kjer v ljubju bukev vrezuje znamenja in preizkuša lastne zamisli. V stiski se obrne k Bogu

*Razščari mi duba! Na bukvi beli
Oblike glasom našim naj podam
In v njih tvoj sveti spišem evangelij! (6. k.)*

Na robu gozda uzre pred seboj »*slovensko vas, ob njej zlato polje*« in obredni ples okrog stare bukve: »*drevo po božje moli rod-sirota*« (10. k.). Ciril se jim vznemirjen približa in začne učiti,

*da vrh neba božanstvo vlada eno –
v jeziku njihovem jim razloži,
in ples ustavi ljudstvo zaslepljeno.*

*Oči upro na svetlo lice vsi.
Vesel jim blagovestnik razodene,
kaj prava vera Kristova uči (12., 13. k.).*

Medtem ko pravkaršnji častilci zdaj kakor v afektu vihtijo jeklene¹⁸ seki-re nad sveto drevo, se Cirilu razjasni, kakšna naj bi bila slovanska pisava. Prvič vreže »*znamjenja globoka*« prav na deblo podrtega drevesa. Medved kontrast o propadanju ene in nastajanju druge civilizacije predstavi izredno učinkovito. Posebnost te pesmi se kaže tudi v tem, da je edina doslej oblikovana v trivrstičnih kiticah.

Cirilova smrt (Medved 1890, 321) iz enajstih štirivrstični kitic je tretja pesem v ciklu *Sveta brata*. Še preden mlajši brat izdihne, izroči starejšemu lastna hrepenenja, upanja in naloge. Obljubi mu, da bo molil zanj in za »*Slovenec*«. Četrta pesem v omenjenem ciklu je *Smrti prerok* (Medved 1890, 353), sestavljena iz šestih štirivrstičnih kitic. Nanaša se na umirajočega Metoda, ki na Velehradu predstavlja vernikom svojega naslednika Go-

¹⁸ Vprašanje: ali so tisti čas res že poznali jeklo?

razda. Tretji dan po tem je Gorazd poljubil njegove »roke black« (Medved 1890, 353).

Pod rokopis priložnostne pesmi *Za praznik sv. Cirila in Metoda* se je sicer odlični slovenski epik leta »2. jul. 1892« podpisal kot »provizor«. Besedilo iz petih štirivrstičnic se ne razlikuje od drugih po motiviki, ki slavi njune zasluge za Božjo in slovensko besedo. Zato je ostalo v rokopisu (Aškerc 1991, 44).

Ni naključje, da je *Družbi sv. Cirila in Metoda* (Neubauer 1892, 124) na začetku njenega delovanja¹⁹ pokazal naklonjenost koroški *Mir*. Njena prva naloga je bila ustanavljati slovenske šole na narodnostno najbolj ogroženih območjih in zato je tokrat namesto bratov ona deležna slave, ker »nam sinove vzgaja / Kateri narod naj budé iz spanja! / Čepprav na njo se hud vihar zaganja, / Pri delu vendar le junaško vztraja« (1. k.). Izjavni subjekt polaga velike upe v »/d/ revesca mlada«, ki jih »zasaja / Na polje národnega delovanja«. Strinja se z njenim bojem »za zemljo našo dedno« in vabi k sodelovanju in podpiranju: finančno seveda!²⁰

Odnosnice

I Objave (po kronologiji) I

1. Zupan, Jakob. 1832. Ziril in Metod, Šlovence uzhišta, 863. *Kranjska Zibelica*, Tretje bukvize. Ljubljana: M. Kasteliz.
2. Hicinger, Peter. 1847. V spomin sv. Cirila in Metoda. *Kmetijske in rokodelske Novice* V: list 10, 37.
3. Kurnik, Vojteh. 1856. Kralj Rastislav. *Zgodnja Danica* IX: list 14–16, 61–62, 65–66, 69.
4. Majar, Matija. 1860. Slava spevana svetima apostoloma slavenskima Cirilu i Metodu. *Novice gospodarske, obertniške in narodne* XVIII: list 1, 1.

¹⁹ Ustanovljena je bila leta 1885 in si prizadevala na narodnostno najbolj ogroženih območjih ustanavljati slovenske šole, kar ji je dolgo dobro uspevalo.

²⁰ O tem ne govori pesem, temveč mesto njene objave. Pred njo je namreč rubrika s podatki, kdo in koliko je kaj daroval za njeno delovanje.

5. Hicinger, Peter. 1862. S. Ciril in Metodi. *Domač koledar slovenski za navadno leto 1863*. Ljubljana: Janez Giontini.
6. Umek, Anton – Okiški. 1863. Slovanska tisučletnica, 1863. *Zgodnja Danica XVI*: list 1, 1.
7. Umek, Anton – Okiški. 1863. Slovanska blagovestnika sveta Ciril in Metod. *Zgodnja Danica XVI*: list 23, 177–178.
7. Bilc, Janez. 1863. Ss. Cirilu in Metodu. *Novice gospodarske, obrtniške in narodne XXI*: list 10, 73.
8. Levec, Fran. 1863. Spomin na tisučletno slavnost slovanskih aposteljnov. *Učiteljski tovarš III*: list 6. 81.
9. Mirko Zorin [= Levec, Fran]. 1864. Sv. Cirilu in Metodu. *Učiteljski tovarš IV*: list 6, 83.
10. Virk, Jožef. 1864. Cvetlica sv. Cirilu in Metodu. *Koledarček družbe svetega Mohora za prestopno leto 1864*. Celovec: Družba sv. Mohora.
11. S–v. [= Jeran, Luka]. 1865. Tri solze kralja Rastislava o pogledu v prihodnjost. *Zgodnja Danica XVIII*: list 20, 161.
12. –o– [= Levec, Fran]. 1866. Spomin ss. Cirila in Metoda. *Učiteljski tovarš VI*: list 6, 85.
13. Fr. L. [= Levec, Fran]. 1866. V god ss. Cirila in Metoda. *Zgodnja Danica XIX*: list 8, 57.
14. Levec, Fran. 1866. Svetopolk in njegovi sinovi. *Slovenski Glasnik IX*: št. 10, 353.
15. – [= Aškerc, Anton]. 1877. Ss. Ciril in Metod. *Zgodnja Danica XXX*: list 12, 94.
16. Bilc, Janez. 1881. SS. Cirilu in Metodu (Cerkvene himne I–II: Sedi-bus coeli nitidis; Lux o decora patriae). *Zgodnja Danica XXXIV*: list 23, 177.
17. Radoslav. [= ?]. 1884. Sveta Ciril in Metod. *Zgodnja Danica XXXVII*: list 28, 224.
18. Bilc, Janez. 1885. Tisočletnica sv. Metoda. *Slovenec XIII*: št. 149, 1.

19. Mirko [= Ivan Jenko. 1885. Rastislav. *Kres*, leposloven in znanstven list V: št. 6, 290–291.
20. Flegerič, Božidar. 1885. Slavospev sv. Cirilu in Metodiju. *Slovenski narod* XVIII: št. 164, 1–2.
21. Krek, Francišek. 1885. Borisov krst. Vrtec XV: št. 9, 145–146.
22. Kalan, Andrej. 1885. Apostolu Metodu! *Glasi katoliške družbe* 19: VIII.
23. Krek, France. 1885. Metod na Cirilovem grobu. *Glasi katoliške družbe* 19: 106–107.
24. Krek, Janko. 1885. Glas nad Velehradom. *Glasi katoliške družbe* 19: 117–118.
25. Gregorčič, Simon. 1886. Blagovestnikom. *Slovan*, leposloven in političen list III: št. 1, 5–6.
26. Zorislav [= Gestrin, Fran]. 1888. Vihing. *Ljubljanski zvon* VIII: št. 2, 65.
27. Gorazd [= Aškerc, Anton]. 1889. Svetopolkova oporoka. *Ljubljanski zvon* IX:²¹ št. 3, 145–147.
28. A. M. [= Medved, Anton]. 1890. Sveta brata: I. Rostamila; II. Slovensko pismo; III. Cirilova smrt; IV. Smrti prerok. *Dom in svet* III: št. 6: 161, 306, 321, 353.²²
29. Neubauer, Franjo. 1892. Družbi sv. Cirila in Metoda. *Mir* 11: št. 29, 124.

2 Rokopisi

Ušeničnik, Aleš. 1886–87. Rastislavova smrt. *Domače vaje* 17, št. 6, 61–62. Štajerska zemlja, v raznih dobah. AS, referat II, fasc. 333 / I / 6. Arhiv Slovenca.

(nadaljevanje v naslednji številki)

²¹ V izvorniku je napaka, ko piše Leto III.

²² Ponatis: A. Medved, A. Koželj, 1910. *Slovenske legende*. Celovec, Družba sv. Mohorja, 118–122.

